

Turska – ni zapad ni istok?

Marin Vrkić

Sažetak

Domaća politička dinamika, razjedinjenost i preusmjereni prioriteti EU-a, kao i smanjenje geostrateške uloge u NATO-u potaknuli su Tursku na to da se okrene prema novome političkom modelu u kojemu u vanjskoj politici potpuno prevladavaju suženi nacionalni interesi. Potraga za fleksibilnim savezništvoima sa zapadnim suparnicima iznjedrila je odnose koji su više transakcijske prirode. Turska, naime, drži kako su njezine tradicionalne veze sa zapadnim svijetom neravnopravne te povremeno čak štete njezinim interesima. Odnosi Ankare sa SAD-om i EU-om nikada nisu bili na visokoj razini, od čega je Rusija oduvijek imala najveću korist. U tursko-ruskom „braku iz koristi“ Rusija je uvelike moćniji partner pa Turska neprekidno teži važnijoj ulozi na Bliskom istoku, Balkanu, Kavkazu, u Srednjoj Aziji i nekim dijelovima Afrike. U želji za povećanjem svojeg utjecaja na tim područjima, ona se služi svim raspoloživim sredstvima. S obzirom na svoje ambiciozno vodstvo, kooperativna gospodarska politika postala je isključivija i usredotočena na smanjenje sigurnosnih prijetnji. Zbog svega toga zemlja je suočena s brojnim akterima na različitim razinama, uključujući i globalne „teškaše“.

Ključne riječi

Turska, nacionalizam, strateško repozicioniranje, transakcijski odnosi, regionalna sila, militarizacija, zapadne sile, Rusija

1 Članak je primljen u engleskoj verziji u Uredništvo 27. travnja 2021. i prihvaćen za objavu 17. lipnja 2021.

„Stavovi i mišljenja izneseni u ovom radu isključivo su Autorova i ne predstavljaju nužno stajališta Ministarstva obrane Republike Hrvatske ili bilo kojeg drugog subjekta hrvatske vlade.“

Uvod

Zbog svojega iznimno važnoga geostrateškog položaja na razmeđu triju kontinenata, Turska je tijekom hladnoga rata bila ključna članica NATO-a. Nakon raspada Sovjetskog Saveza uslijedile su goleme promjene u sigurnosnom okružju, ali i veliki zaokreti na domaćoj političkoj sceni. Na vlast su sve više dolazili islamistički čelnici.

U nekada uravnoteženom političkom okružju došlo je do brojnih nesuglasica s tadašnjim partnerima. U ovome tisućljeću Turska sve intenzivnije traži neovisniju i izraženiju ulogu u regiji koketirajući pritom sa svojim osmanskim nasljeđem.

Osobito joj je smetala NATO-ova pasivnost na njezinu južnom boku tijekom prve faze rata u Siriji i oslanjanje zapadnih snaga (poglavito SAD-a) na Kurdsku radničku stranku (PKK) u borbi protiv ISIS-a. Krvavi sukobi između Turske i PKK-a traju već četrdesetak godina pa je

logično da sprječavanje terorističkog djelovanja te organizacije ima ključnu ulogu u turskoj nacionalnoj sigurnosnoj strategiji. Nakon rušenja ruskoga vojnog zrakoplova 2015. godine te neuspjelog pokušaja državnog udara u srpnju 2016. zabrinutost i sumnjičavost turskih vlasti te velikoga dijela njezine javnosti prema zapadnom sigurnosnom bloku uvelike su porasle.

Štoviše, događaji na regionalnoj i pograničnoj razini te novi val preokreta i promjena samo dodatno otežavaju donošenje dobrih strateških odluka. Podržavajući Muslimansko bratstvo (MB), koje Egipat, KSA i UAE drže terorističkom organizacijom, Turska je pogoršala svoje odnose s najmoćnijim arapskim državama. Tome je pridonijela i njezina sve intenzivnija suradnja s Rusijom i Iranom, ljutitim protivnicima zapada, posebice nakon što su te zemlje učvrstile svoju vlast u završnici Građanskog rata u Siriji. Shvaćanje o ugrozama iz korijena se promijenilo, a zbog sigurnosnih prijetnji na jugu i sjeveru zemlje Turska je spremna poslati vojsku izvan svojih granica.

Militarizaciji vanjske politike pridonijeli su i brojni unutarnji čimbenici. Otkad je 2018. uveden predsjednički sustav vlasti, vojna djelovanja u drugim zemljama i jačanje nacionalizma imaju sve veću potporu turskoga naroda.

S njom raste i popularnost predsjednika Recepta Tayyipa Erdoğan, kojega podupire ultranacionalistička stranka.

Istraživanje na kojem se ovaj članak temelji, bavi se složenom mrežom stranaka i događaja koji mijenjaju tursku unutarnju dinamiku i gospodarske, vanjskopolitičke te vojne prioritete. Nastojala su se prikazati moguća stajališta Turske prema zapadu i istoku. Naravno, zbog složenosti međustranačkih sukoba i brzine kojom se oni mijenjaju, teško je iznositi bilo kakva predviđanja ili preporuke.

Unutarnja politika

Godine 2018. u Turskoj su se dogodile korjenite promjene u načinu upravljanja zemljom. Bio je to kraj parlamentarnog sustava koji je bio na snazi gotovo stotinu godina. Promjenom Ustava predsjednik je dobio izvršne ovlasti koje uključuju i provedbu vanjske politike. Ured premijera je ukinut, a predsjednik je ostao na čelu najjače političke stranke. Time mu je zajamčeno dugogodišnje zadržavanje vlasti². Erdoğan se našao na čelu izvršnog predsjedništva, koje se odmah riješilo većine dotadašnjih sudionika u provedbi izvršne vlasti te ubrzalo stvaranje autoritarnog sustava. Budući da je prijelaz na predsjednički sustav prvotno bio dio vizije ultranacionalističke stranke (Karaveli, 2018.), ona je postala izborni partner, zbog čega je Turska nepovratno krenula putem nacionalističkog načina razmišljanja i upravljanja³. Tradicionalna podjela vlasti između sekularizma i nacionalizma Kemala Pashe Atatürka i političkog islama koji cvjeta tijekom dominacije Stranke pravde i razvoja (AKP), ugašena je i zamijenjena jedinstvenim spojem nacionalističke i islamističke vizije. Posljedice toga mogli smo vidjeti u ožujku 2018. godine, kada je Erdoğan na skupu u Mersinu pozdravio okupljene pozdravima „Sivi vukovi!“ i „Rabia!“, poistovjetivši se tako s ekstremnim nacionalizmom i

² Kao predsjednik Stranke pravde i razvoja (AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*) Erdoğan vodi Tursku od 2003. godine.

³ Stranka nacionalnog pokreta (MHP, *Milliyetçi Hareket Partisi*) ključna je saveznica AKP-a od 2015. godine. Tada je spriječila pokušaje različitih oporbenih stranaka da osnuju koalicijsku vladu koja bi uklonila AKP s vlasti.

Muslimanskim bratstvom (RAND, 2020.).

Nacionalistički i autokratski način upravljanja zemljom izaziva sve više negativnih reakcija međunarodne zajednice, ali i ljudi koji žive u Turskoj. Trend političke polarizacije na etničkoj i društvenoj razini uzeo je maha te uzrokovao nepomirljive podjele između Erdoğanovih pristaša i njegovih protivnika. AKP i MHP dominiraju u provincijama konzervativne, nacionalističke unutrašnjosti Anatolije, dok sekularna oporba osnažuje svoju bazu u velikim gradovima, duž egejske obale i u europskome dijelu Istanbula. Najveća kurdska stranka⁴ **uživa najsnažniju potporu na kurdskom jugoistoku**, dok je vladajući AKP izgubio većinu potpore pobožnih Kurda. Polarizacija je do najvećeg izražaja došla tijekom lokalnih izbora 2019. godine, kada se velika politička oporba u kojoj su i Kurdi, prvi put ujedinila u iznošenju platforme protiv Erdoğana (Rodriguez, 2020.). U osporavanoj predizbornoj kampanji oporba je ostvarila važne pobjede **u većini velikih gradova, uključujući i glavni grad Ankaru**. Najsnažnije je odjeknula pobjeda u Istanbulu, najvećem turskom gradu. Tamo je oporba dvaput pobijedila nakon što je AKP na temelju klimavih argumenata osporio prvi krug izbora. Premda to nije izravno utjecalo na središnju vlast, poslana je jasna poruka o opadanju Erdoğanove popularnosti među urbanom elitom. Ona je, naime, otvoreno izrazila nezadovoljstvo zbog autoritarnog stila vladanja i dugotrajne gospodarske krize.

Dugogodišnji rascjepi unutar vladajuće stranke potaknuli su neke njezine članove da okušaju vlastitu političku sreću, čime su dodatno poljuljali Erdoğanov položaj, čak i među njegovim biračima. Izvršno predsjedništvo trebalo je zagovarati dvostranački sustav, ali to nije učinilo. Nastale su dvije frakcije AKP-a i obje ciljaju na birače koji su Erdoğana doveli na vlast. Osnovale su ih dvojica istaknutih članova stranke. Te bi frakcije mogle ojačati oporbu i oslabiti bazu AKP-a. Mnogo njegovih pristaša nezadovoljno je zbog stanja demokracije, udaljavanja od slobodnog tržišta, oslabljenoga gospodarstva i nedosljedne vanjske politike. U zemlji s dvama gotovo jednako velikim taborima - onim koji podržava Erdoğana i onim koji mu

4 Narodna demokratska stranka (HDP, *Halkların Demokratik Partisi*) prokurdska je stranka koja prihvaća napredne i ljevičarske organizacije. Njezin čelnik Selahattin Demirtaş suočen je s kaznom doživotnog zatvora. U zatvoru je već gotovo pet godina.

se suprotstavlja – prijelaz čak i manjega broja AKP-ovih glasača u oporbu mogao bi dovesti do korjenitih promjena (Çevik, 2020.).

Dakle, između AKP-a i MHP-a došlo je do ideološkog usklađivanja u kojem jedna stranka zadržava islamističko viđenje turskoga identiteta i ciljeva, a druga je ultranacionalistička. Premda mala, ova različitost igra važnu ulogu. Zbog nje su AKP i MHP izravni suparnici u unutarnjim provincijama u kojima MHP, a ne cijeli spektar oporbenih stranaka, predstavlja prihvatljivu alternativu za razočarane AKP-ove glasače. Stoga su obje stranke usredotočene na kurdsko pitanje i podjelu oporbe (Tol, 2020.). MHP ima vrlo kruto stajalište o problemu s Kurdima. Inzistirajući na sigurnosti, potkopao je mogućnost postizanja mirnog političkog rješenja koje je otpočelo 2013. Nakon samo dvije godine cijela je priča završena. AKP nije uspio razviti sveobuhvatnu politiku za kurdsko pitanje. Odlučio je prikazati turske i sirijske Kurde kao neprijatelje, a sve kako bi ostvario pobjedu u odlučujućim izbornim bitkama te pridobio srca turskih nacionalno-religioznih konzervativaca. Među ove spadaju i neki vrlo pobožni Kurdi (van Veen and Yuksel, 2018.). Uslijedio je niz vojnih operacija izvan turskih granica i pritisci na HDP.⁵ Zapadne zemlje uglavnom osuđuju i jedno i drugo. Premda sukobi s Kurdima već desetljećima iscrpljuju turske resurse i ograničavaju strateške mogućnosti zemlje, nije izgledno da će Turska u skorij budućnosti ponovno pokrenuti mirovne pregovore s PKK-om. Ako do pregovora ne dođe, Rusija i Iran moći će uspješno sprječavati ostvarenje turskih nacionalnih interesa.

Unutarnje nesuglasice između Erdoğan i tradicionalno nepopustljivog vodstva MHP-a te način na koji će predsjednik zadovoljiti političke ambicije MHP-a odredit će tursku vanjsku politiku. Nejasno odvajanje Turske od zapada možemo promatrati kroz prizmu rastućeg utjecaja MHP-a u protuzapadnjačkim potezima turske vanjske politike. **Buduće veze možda će ovisiti o tome** hoće li se vodstvo MHP-a poslužiti svojim utjecajem za postizanje unutarnjih i vanjskopolitičkih ciljeva (Ulgen, 2018.). U međuvremenu, uspostavljanje bliskijih veza s Rusijom pod velikim je upitnikom jer desno orijentirani nacionalisti duboko zaziru od sklapanja

⁵ MHP je čak zatražio potpunu zabranu HDP-a zbog njegovih navodnih veza s nezakonitim PKK-om (Reuters, 2021.).

bilo kakvog saveza s tom zemljom. Vjerojatnost dugotrajne ekonomske krize, u kojoj Rusija, i sama suočena s gospodarskim problemima, ne može ponuditi veliku pomoć, umanjuje mogućnosti turskih čelnika u eventualnom približavanju zapadu i riskantnom odnosu s Kinom.

Prikaz gospodarstva

Tijekom Erdoğanove vladavine poboljšan je gospodarski položaj turskog stanovništva. Mnogi su izišli iz siromaštva. Gospodarska postignuća i snažan razvoj industrije tijekom prvih godina AKP-a pridonijeli su porastu kvalitete života, ali su također prouzročili česte i bolne cikluse ekonomskih problema i gospodarskih kriza. Pokazalo se kako turski model ovisi o inozemnim kreditima i nesigurnim ulaganjima koja su osjetljiva na pad inozemnih izravnih ulaganja. Na sve snažno utječu i najmanje makroekonomske i političke promjene, kao recimo objava bivšeg američkog predsjednika na Twitteru (Financial Times, 2019.). Kad god bi se pojavili znakovi dolazeće krize, a gospodarski rast počeo usporavati, vlada bi počela trošiti više novca. Još bi intenzivnije zagovarala davanje kredita s niskom kamatnom stopom kako bi i građani mogli trošiti veće količine novca. Takvom je politikom prisiljavala Tursku središnju banku na smanjenje kamatnih stopa ispod stope inflacije⁶ putem kupnje obveznica i kvantitativnog ublažavanja, ali i politikom za upravljanje rezervama pa su strukturne slabosti zemlje postajale sve veće. Niz mjera usmjerenih protiv stranih ulagača, pojačan državni intervencionizam na turskoj burzi i tržištu obveznicama i neminovni pad kredita uvijek dovode do pojačane pretvorbe turskih lira u američke dolare. Deprecijacija lire, povećanje deficita tekućeg računa i udjela vanjskoga duga (veći dio u privatnom sektoru, tj. u „rođačkim” građevinskim poduzećima) te porast nezaposlenosti pokazuju ranjivost i nedovoljnu pripremljenost za nagle ekonomske šokove, koji negativno utječu na tursku političku stabilnost i gospodarsku klimu. Nепrimjerenost reagiranja na krizu uzrokovanu

6 Erdoğana u gospodarskim krugovima drže pragmatičnim autokratom koji ne razumije gospodarska kretanja pa svojim nekonvencionalnim razmišljanjima (npr. o tome da više kamatne stope uzrokuju inflaciju) samo služe ostvarenju populističkih ciljeva (Bloomberg, 2021.).

pandemijom bolesti COVID-19 i nedovoljno jasno definirani uvjeti za dobivanje poticajnih mjera samo su potvrdili kako turska vlada nema dovoljno fiskalnog prostora ni novčanih sredstava za dobro upravljanje gospodarstvom tijekom duljeg vremenskog razdoblja.

Suočen s takvom situacijom, Erdoğan je u drugoj polovini 2020. godine nevoljko pristao na provedbu reformi. Smijenio je guvernera središnje banke i nepopularnog ministra financija, vlastitog zeta, nakon prodaje 128 milijardi deviznih rezervi i sumnji na nezakonito obogaćivanje (Al Monitor, 2021.a). Međunarodna zajednica pozdravila je reforme, koje su na prvi pogled mnogo obećavale. No, Turska se bori sa strukturnim problemima, koji su neugodni i za Erdoğana pogubni. Stoga je predsjednik odlučio iskušati sreću provedbom nekonvencionalnih gospodarskih politika, s lojalistima na ključnim gospodarskim položajima. Krug se ponovno zatvorio, a vrijednost lire pala na najnižu razinu u povijesti. Naravno, strani ulagači povukli su se iz igre (CNBC, 2021.). Predsjednikovi nacionalistički apeli koje je uputio turskim građanima, nagovarajući ih da podupru stabilizaciju lire prodajom svoje devizne imovine i kupnjom financijskih instrumenata u lirama, bili su osuđeni na propast. Nisu pobudili povjerenje stanovništva ni turskih gospodarskih aktera pa se zemlja ponovno našla među ekonomski najranjivijim državama svijeta.

Turska još nije uskladila svoje gospodarske i političke interese. Članovi AKP-a ne odustaju od napadačke retorike optužujući EU i SAD u nadi da će im to donijeti veću potporu nacionalističkih pristaša. Usprkos bombastičnim izjavama, protuzapadno stajalište nije iznjedrilo održiv gospodarski model koji bi doveo do željenog blagostanja. U nedostatku dosljedne unutarnje politike, tursko je gospodarstvo nekoliko puta oživjelo samo zahvaljujući suradnji sa zapadom i promjenama na globalnoj ekonomskoj sceni. Potpuno otuđenje od zapada predstavljalo bi preveliku cijenu za oporavak turskoga gospodarstva, koje strukturno ovisi o slobodnoj tržišnoj ekonomiji i duboko ukorijenjenoj integraciji sa zapadnim institucijama (Colakoğlu, 2019.). Štoviše, nasljeđe prijašnjih naraštaja turskih čelnika, koji su nastojali unaprijediti gospodarsku integraciju sa zapadom, vjerojatno je zaslužno za očuvanje davno uspostavljenih veza sa zapadnim silama. Premda politički izgledi nisu dobri, te veze i dalje pridonose razvoju turskoga gospodarstva.

Transformacija vojske

Erdoğan Tursku zamišlja kao neovisnoga geopolitičkog aktera koji teži dominantnom položaju u regiji te širi vlast na područja u susjednim i prekomorskim zemljama. Precjenjujući tursku snagu i mogućnosti, predsjednik se pokušava natjecati s najsnažnijim vojnim akterima, barem na Bliskom istoku. U tim se pokušajima cijela zemlja suočava s ograničenjima. Kada je riječ o njezinim gospodarskim mogućnostima, Turska se ne može mjeriti s nekim regionalnim suparnicima. Što se pak izrade novoga oružja i razvoja obrambenih tehnologija tiče, ona kaska za vojno razvijenim državama.

Međutim, s obzirom na novi strateški koncept i prekogranično djelovanje⁷, turska je vojska doživjela brzu transformaciju (kao i čistku nakon državnog udara). Došlo je do silovitog unaprjeđenja bojne spremnosti i inozemnih operativnih sposobnosti. Frustrirana zbog nedostatka NATO-ove potpore, Turska unaprjeđuje svoju obrambenu i industrijsku bazu pa sada može proizvoditi razne konvencionalne sustave naoružanja (Insight Turkey, 2020.a).

Četiri glavna čimbenika utjecala su na golemu transformaciju Turskih oružanih snaga (TAF). Riječ je o preobrazbi ratne mornarice u mornaricu za otvoreno more, prihvaćanju koncepta *Mavi Vatan*⁸, ekspedicijskog ratovanja, doktrinarnog borbenog poretka te sve većeg iskustva turskih specijalnih snaga i obavještajne službe u ratovanju preko posrednika, kao i sve jačeg položaja prednje baze u ostvarenju turskih strateških interesa (Insight Turkey, 2020.b). Zauzimanje ekspedicijskog položaja odvijalo se prednjim razmještajima diljem regije. Rezultati se mogu vidjeti u uspostavi više vojnih baza u inozemstvu⁹. Uspostavljene su baze u Kataru i Somaliji te kontroverzna baza Bashiqa u sjevernom Iraku. Turska nastoji pokazati važnost širega regionalnog područja Bliskog istoka za sigurnosnu prisutnost Turske. Niz

7 Osim nekih djelovanja u okviru NATO-a i EU-a, turska vojna i sigurnosna uključenost uglavnom je bila usredotočena na protuterorističke aktivnosti u borbi protiv PKK-a.

8 Plava domovina.

9 Turska je vojska od 1974. godine prisutna u nepriznatoj Turskoj Republici Sjeverni Cipar.

uglavnom uspješnih vojnih operacija u sjevernoj Siriji te djelovanje u Libiji i Azerbajdžanu pokazali su velik napredak u vojnoj moći s najznačajnijim napretkom u razvoju sposobnosti ratovanja bespilotnim letjelicama. Čak i da je Turska uspjela razviti dobre i učestalo primjenjivane sposobnosti ratovanja preko posrednika kao sredstvo za projekciju moći¹⁰, stručnjaci drže da su njezina dosadašnja postignuća zapravo skromna (Yanarocak and Spyer, 2021.). Prisutnost turskih specijalnih snaga u Iraku i Siriji reakcija je na glavni sigurnosni problem – djelovanje PKK-a i njegovih ogranaka. Zemlja se također suočava s drugim hibridnim prijetnjama na svojem državnom području, uključujući i sefijiske ekstremističke terorističke mreže ISIS¹¹ i Al Qaidu. Stoga turska vojska mora osigurati visoku razinu spremnosti za rješavanje različitih prijetnji nacionalnoj sigurnosti. Naposljetku, na djelovanje Turskih oružanih snaga potrošena su golema sredstva pa bi dodatno opterećenje krizom devastiranoga gospodarstva vjerojatno prerاسlo u ozbiljno političko pitanje. Vlada bi tada izgubila potporu koju ima.

Turska će i dalje ovisiti o suradnji s oružanim snagama drugih zemalja. Kako bi zadržala svoj vojni položaj, mora provesti dobro osmišljenu analizu svojih nacionalnih sposobnosti. Usprkos postignućima, koja je ostvarila u izradi skupog i tehnološki naprednog oružja, još su joj potrebne NATO-ove sposobnosti i suradnja baš s onim zapadnim zemljama koje njezina vlada neprekidno verbalno napada. Čak i industrija bespilotnih letjelica, čija je uporaba na raznim bojištima pokrenula val proturječnih stajališta u međunarodnim medijima, ovisi o zapadnim izvoznim dozvolama i potpori koju ne treba uzimati zdravo za gotovo (CBC, 2020.). Međutim, ni zapadne zemlje nemaju mnogo izbora jer bi im se uskraćivanje potpore turskim snagama moglo itekako osvetiti. Rusija i Kina dobile bi pristup na osiromašeno tursko tržište oružja.

10 TAF je razvio snage za ratovanje preko posrednika u suradnji s privatnom vojnom kompanijom SADAT i Sirijskom nacionalnom vojskom.

11 Postoje čvrsti dokazi da je ISIS izgradio veliku i aktivnu mrežu u Turskoj (Al Monitor, 2021.b).

Vanjska politika

Turska želi promijeniti globalni poredak. Premda SAD kao dominantna zapadna sila ne dopušta promjene u dugogodišnjoj borbi za vojnu prevlast, Ankara drži kako SAD polako gubi globalnu premoć. Tome pridonosi jačanje Kine i ruski revizionizam. Stoga Turska ne bi trebala biti samo vezana uz zapad nego bi trebala biti i neovisniji akter koji promiče svoje strateške interese, čak i onda kada su u suprotnosti s interesima njegovih saveznika ili uvriježenih temeljnih vrijednosti. Sve to donekle objašnjava održanje rusko-turskih odnosa, ali i reakciju Ankare na postupanje Kine prema turkijskom ujugurskom stanovništvu (Al Monitor, 2021.c). Bez obzira na dokaze o ugnjetavanju Ujgura u Kini, Turska je na prvo mjesto stavila svoje trenutačne interese.

Budući da je sve vidljivije koliko se interesi zapada razlikuju od njezinih, Turska zna da bi je snažnija savezništva s drugim državama ograničavala. Svaki eventualni savez morao bi biti pragmatičan i odgovarati turskim interesima. Budući da ima transakcijski pristup i teži za većom samostalnošću, Turska sve više dolazi pod pritisak svjetskih sila, posebice SAD-a i Rusije. Premda vješto iskorištava svoj važan geostrateški položaj, Erdoğan nema mnogo manevarskog prostora. Problematično repositioniranje i strateška ograničenja najjasnije su došli do izražaja u Siriji, gdje mu je glavni cilj bio spriječiti osnivanje „Kurdistana“. Baš zbog toga Turska se našla na rubu vojnog sukoba s SAD-om i Rusijom. Mogućnost za ponovno razbuktavanje krize u Ukrajini svojevrstan je test na temelju kojeg će se vidjeti kojim će smjerom turska vanjska politika krenuti u bliskoj budućnosti.

Do godine 2010. Turska je utvrđivala svoj položaj trgovinom i primjenom meke moći. Imala je vrlo dobre odnose s većinom regionalnih sila, uključujući Izrael, Iran i arapske države. Vladajući AKP uspio je unaprijediti odnose s globalnim akterima i svim susjedima, čak i s oduvijek neprijateljski raspoloženom Grčkom, Armenijom i Sirijom. Uspješno je promovirala interese glavnih sila u regiji i pomagala im u rješavanju problema. Taj se pristup temelji na trgovini, ulaganjima, političkoj i vjerskoj umjerenosti te modernizaciji. Prvi ga je počeo primjenjivati Ahmet Davutoğlu, poznat po vanjskopolitičkom konceptu zvanom „nula problema sa susjedima“ (van

Veen and Yuksel, 2018.). No, stvari su se počele mijenjati tijekom Arapskog proljeća 2011., kada se Turska odrekla Davutoğluova i prije Atatürkova slogana „Mir kod kuće - mir u svijetu” jer politika njegovih čelnika nije unaprijedila nacionalne interese. Uslijedilo je slabljenje bilateralnih odnosa i gubitak utjecaja u regiji (Kuo, 2016.). Turska je držala kako treba primijeniti vojnu silu i prisilu u diplomaciji. Iz jamca i uzora stabilnosti pretvorila se u državu poznatu po sudjelovanju u svim sukobima u regiji, poglavito u Rusiji.

Rješavanje problema s Kurdima i sukoba u Siriji dva su glavna pitanja turske vanjske politike. Oba izravno utječu na turske odnose sa SAD-om i Rusijom, kao i na položaj u regiji, koji ovisi o zbivanjima u zemlji. Kada je riječ o široj regiji Bliskog istoka, Turska je uvjerena kako su djelovanje američkih savezničkih zapovjedništava i uključivanje SAD-a u sirijske sukobe u potpunoj suprotnosti s njezinim nacionalnim interesima. Američku potporu arapskim zemljama u Perzijskom zaljevu drži glavnim uzrokom nestabilnosti u regiji. Odnosi tih arapskih zemalja s Turskom ozbiljno su narušeni jer ih sve više zabrinjava Erdoğanovo simpatiziranje Muslimanskog bratstva. Štoviše, uspješni sporazumi KSA-a, UAE-a i Egipta s Izraelom tijekom prethodne američke administracije potaknuli su Tursku na suradnju s Iranom. Obje zemlje drže kako spomenuti sporazumi predstavljaju egzistencijalnu prijetnju. Premda je slučaj novinara Khashoggija jasno pokazao sav intenzitet borbe za regionalnu prevlast između KSA-a i Turske, geografski položaj, suradnja u Siriji na temelju Sporazuma iz Astane, zajednički izazovi za koje je odgovoran KSA (npr. blokada Katara), energetska ovisnost i financijske krize samo su osnažili odnose Irana i Turske.

U prošlom smo desetljeću imali prilike promatrati kako dobrosusjedska pomoć osnažuje međusobno povjerenje u tursko-iranskim odnosima. Uspostavivši mutne financijske i trgovinske odnose, Turska je pomogla Iranu da zaobiđe sankcije. Iran je pak (uz Rusiju) prvi izrazio potporu Turskoj nakon neuspješnog državnog udara. Većina ostalih zemalja ostala je suzdržana, što je u Turskoj pobudilo sumnje u izravnu ili neizravnu umiješanost tih država u pokušaj državnog udara. U vrijeme kada je ravnoteža u regiji jako narušena, Turska i Iran otkrivaju nova područja suradnje. Nakon turbulentnog razdoblja na početku krize u Siriji uspostavljena je

čvrsta vladavina zajedničkih interesa. Sposobnost dviju zemalja da odvoje i kategoriziraju svoje odnose omogućila je razvoj neprekinute suradnje, čak i kada je riječ o ratovanju preko posrednika u Siriji te suparništvu u Iraku. Turska se možda ne osjeća ugodno zbog nekih aktivnosti Irana u svojem susjedstvu, ali suprotstavljanje savezničkih zemalja iranskoj politici uvijek će predstavljati mnogo veću opasnost. Međutim, iranski i turski politički režimi u mnogočemu se razlikuju. Tu su također suprotstavljene geopolitičke ambicije dviju zemalja i velik utjecaj svjetskih sila na tome području. Sve to ograničava daljnje povezivanje Irana i Turske. Promjenjivi odnosi regionalnih sila prisiljavaju obje zemlje na to da često preispituju svoja stajališta, koja nisu uvijek usklađena. To se osobito odnosi na slučajeve u kojima pregresivan stav Irana narušava stabilnost u regiji. Također, suradnja s Iranom ima svoju cijenu jer je ni potporna baza sunitskih islamista ni nacionalisti ne odobravaju.

Istodobno, turski odnosi s Arapima jako su se pogoršali pa je stvoren velik i nepotreban jaz (Aoudé, 2020.). Na početku Arapskog proljeća sunitski dio Bliskog istoka rascijepio se na dva suprotstavljena dijela. Turska i Katar našli su se nasuprot KSA-a i UAE-a, kojima je Egipat pomagao nakon državnog udara izvršenog 2013. protiv vlade Muslimanskog bratstva. U želji za tim da se suprotstavi KSA-u i nevjerojatno upornom UAE-u¹², Turska je oformila neku vrstu neravnopravnog strateškog savezništva s Katarom. Ona ima vojnu nadmoć, a Katar osigurava financijska sredstva (Cafiero, 2016.). Diljem regije, od Libije, Sudana i Roga Afrike, ta dva suprotstavljena bloka jedan drugome osporavaju utjecaj. Islamistička suradnja Turske i Katara ne nailazi na odobravanje zapada jer te zemlje, kako se drži, ne teže samo zakonitim oblicima suradnje. Zajedničkim ulaganjima one ostvaruju nezakonitu dobit, podupiru islamističke pobunjenike u drugim zemljama, promiču ekstremističke ideologije i pomažu teroristima koji su povezani

12 Turski i emiratski čelnici iz sukoba su izvukli političku korist. Iskoristili su ga kako bi učvrstili svoje unutarnje i međunarodne položaje. UAE-u je suprotstavljanje Turskoj otvorilo vrata za nova savezništva sa zapadnim akterima, uključujući i europske zemlje poput Francuske i Grčke, te ojačalo položaj Emirata u Washingtonu. Ankara je potez UAE-a opisala kao plan za potkopavanje Erdoğana. Time je raspirila službenu verziju događaja, u kojoj se tvrdi kako vanjske snage pokušavaju sabotirati Tursku, koja je u usponu. To je glavna tema u objašnjenjima o vanjskoj politici koje turski čelnici serviraju biračima (Aydıntaşbaş, 2021.a).

s Hamasom i Al Qaidom (Erdemir i Koduvayur, 2019.). Naposljetku, neki analitičari vjeruju kako su turska suradnja s Iranom i Katarom te uplitanje u pitanja vlasti u arapskim zemljama (uključujući zagovaranje palestinskih interesa) u velikoj mjeri pridonijeli približavanju tih zemalja Izraelu (Al Monitor, 2021.d).

Turska zna da suprotstavljanje Izraelu ima svoju cijenu. Zbog dobrih odnosa između Izraela, Grčke, grčkoga dijela Cipra i Egipta, Erdoğanovi protivnici na istočnome Mediteranu neometano se služe poljima ugljikovodika uz blagoslov SAD-a. Glavni motiv za tursku intervenciju u Libiji oduvijek je bila pomorska važnost njezina položaja. U strahu da će zemlja ostati odsječena od glavnih pomorskih putova ako Grčka jednostrano proširi svoje teritorijalne vode te uspostavi nove zone pomorske jurisdikcije, Erdoğan je zauzeo odlučniji stav te gotovo izazvao pomorski sukob dviju članica NATO-a (International Crisis Group, 2020.). Pod pritiskom zapada (uglavnom EU-a) Turska je smanjila tenzije, povukla brodove iz spornoga područja te čak potaknula neku vrstu normalizacije odnosa s Grčkom. Također valja spomenuti kako su ograničene sposobnosti, neprilike na Mediteranu i slom islamističke politike prisilili izoliranu Tursku da poboljša odnose s KSA-om i Egiptom. Budući da njezini problemi s tim trima zemljama nisu samo političke nego i strukturne prirode, pragmatično rješenje nije lako postići. Tek će se pokazati pokušava li se Turska na subverzivan način okoristiti tom normalizacijom odnosa te poljuljati suradnju između Cipra, Grčke, Izraela, Egipta i ostalih mediteranskih i bliskoistočnih zemalja. U nastojanju da obnovi odnose s tim zemljama, Ankara svakoj od njih pristupa pojedinačno u nadi da će oslabiti njihovu povezanost. Uspije li u tome, moći će se učinkovitije nametnuti kao dominantan akter u sigurnosnoj strukturi te regije (Al Monitor, 2021.e).

Ni zapad...

U novoj političkoj stvarnosti turski odnosi sa zapadom u kriznom su stanju. Daljnje poteze nije moguće predvidjeti. To izuzetno važno i zanimljivo pitanje dovelo je do brojnih analiza i predviđanja događaja na tom području. U razdoblju nakon propalog državnog udara odnosi su dosegli dno.

Amanda Sloat predložila je tri moguća politička odgovora za SAD i Europu – napuštanje, transakcionalizam i uključivanje (Sloat, 2020.). Slijedi kratak pregled mogućih scenarija.

1) Zagovornici napuštanja preporučuju potpun prekid svih veza. Protive se ostajanju Turske u NATO-u i mogućem članstvu u EU-u. Što se SAD-a tiče, tu vide mnoštvo otvorenih pitanja. Kao prvo, Turska je pružila utočište Fethullahu Gülenu, koji se nalazi u dobrovoljnom egzilu. Riječ je o vođi sufijskog islamskog pokreta, koji turske vlasti drže terorističkom organizacijom. Vjeruju da ta organizacija stoji iza neuspjelog vojnog udara u srpnju 2016. godine, kupnje raketnog sustava S-400, ali i kazne koju će turska banka u vladinu vlasništvu morati platiti zbog pranja novca tijekom zaobilaženja sankcija protiv Irana. Turske regionalne politike gotovo su uvijek u suprotnosti sa SAD-om, a vrhunac je razmimoilaženje u stavu o Kurdima. To je najvažnije sigurnosno pitanje koje će sigurno otežavati provedbu regionalnih inicijativa SAD-a. Steven A. Cook piše: „Iako Turska službeno ostaje NATO-ova saveznica, ona nije partner Sjedinjenih Američkih Država. Za razliku od prethodnih desetljeća, danas više nema velikih prijetnji ni interesa koji bi mogli povezivati Washington i Ankaru” (Cook 2018.). Sličan je stav vidljiv i u nedavnim komentarima (Forbes, 2020.), a odnosi se na novu američku administraciju.

Kada je o NATO-u riječ, situacija je slična. Odnosi Turske i NATO-a u prethodnim su razdobljima obilovali proturječjima¹³, a problemi su kulminirali 2019. godine, kada je NATO osudio tursku operaciju *Izvor mira*. U pokušaju da dobije političku potporu za svoju kampanju, Erdoğan je tada blokirao NATO-ov obrambeni plan za Baltik i Poljsku (Lipka, 2019.). Situacija se smirila samo zbog turskih nedoumica u pogledu Rusije. Suočena s geopolitičkom stvarnošću te asertivnošću i dvojakošću ruske strategije, Turska je pokušala uravnotežiti odnose s dugogodišnjim saveznicima i novim partnerom. Od zapada nije odustala jer se nada se da će njezini napori

13 Kriza između NATO-a i Turske nije bez presedana. Njihovi su odnosi i prije bili napeti, kao na primjer tijekom kubanske krize, na Cipru 1974. ili devedesetih godina zbog problema s Kurdima. No ovoga puta problemi su strukturne prirode i postavlja se pitanje zašto je Turska u NATO-u (Gilsinan, 2019.).

u postizanju uravnoteženja uroditi plodom te dovesti do promjena u politici. Ankara se ne okreće prema istoku kako mnogi misle. Ne okreće se ni prema islamskom svijetu, a ni prema Rusiji jer se već okrenula - prema unutra (Lindgaard and Pieper, 2020.). Umjesto da kao alternativu NATO-u odabere neku organizaciju u regiji, vjerojatnije je da će i dalje težiti za strateškom autonomijom, a NATO će joj služiti kao dodatni zaštitni mehanizam. To znači da će se NATO morati češće dogovarati s Turskom, koja će sve manje nastupati kao saveznik, a sve više kao sebičan povremeni partner usredotočen samo na svoje interese.

2) To nas dovodi do drugog pristupa - transakcionalizma, u kojem zapad priznaje da Turska možda nije najpouzdaniji saveznik, ali i dalje prepoznaje važnost njezine strateške uloge i položaja. Sporazumi pragmatične i praktične prirode važniji su od zagovaranja vlastitih vrijednosti. SAD želi zadržati Tursku na svojoj strani bez obzira na mnoge naizgled nepomirljive različitosti. Stoga se kompartmentalizacija nameće kao jedini logičan korak prema naprijed. Riječ je o makijavelističkoj politici kao jedinom načinu da se zapad suprotstavi ruskom (kineskom ili iranskom) negativnom utjecaju.

U skladu s tim, reakcija SAD-a na S-400 odnosila se samo na vojnu domenu. Turska je uklonjena iz programa F-35, ali joj trgovinske sankcije nisu nametnute. Da nije poštovala sankcije Iranu, trgovinske sankcije stupile bi na snagu. Pregovaranje na sjeveru Sirije također je u njezinoj domeni. Čini se da ta kriza postaje kronična, a to najviše odgovara Rusiji. Iskustva stečena u slučajevima sa S-400 i F-35 uvijek mogu poslužiti kao upozorenje, što treba imati na umu pri sklapanju novih sporazuma o naoružanju. Odbijajući staviti Turskoj na raspolaganje sofisticirane vojne tehnologije, SAD stvara začarani krug. Što su odnosi između SAD-a i Turske lošiji, to su odnosi između Turske i Rusije bolji, a to podrazumijeva više kriza sa SAD-om. Aktivnosti SAD-a i Rusije presudne su za Tursku. Suradnja s jednom od tih dviju država podrazumijeva i suradnju s drugom. Ta druga djeluje kao nevidljiva treća strana koja uvjetuje, ograničava, pa čak i oblikuje prirodu i kvalitetu tih međuodnosa.

U odnosima između Turske i EU-a obrazac reciprociteta još je uočljiviji. Taj je odnos godinama bio buran. Umjesto da se temelji na zajedničkim

vrijednostima, on je isključivo transakcijske prirode. Samo je nekoliko pitanja koja su Turskoj i EU-u zajednička: Sporazum o izbjeglicama, protuteroristička suradnja i, od nedavno, smanjenje napetosti na istočnom Mediteranu. Sužena suradnja okončala je pretvaranja o pristupnim pregovorima jer se prema Turskoj rijetko postupa kao prema kandidatkinji za punopravno članstvo u EU-u. Bez strukturirane suradnje otuđenje će se samo povećavati. U takvom ozračju odnosi ne mogu biti iskreni i otvoreni, već sve više nalikuju na odnose EU-a sa Saudijskom Arabijom i Kinom (Al Monitor, 2021.f).

Slabosti u stavovima EU-a očituju se u njegovoj nesposobnosti da se nosi s Erdoğanom. Budući da se već dva desetljeća nalazi na čelu države kandidatkinje za članstvo, on je stekao kritički uvid u europsku politiku. Pragmatičniji je od većine čelnika EU-a (koji su mu nepotrebno dali do znanja da ga Europska unija treba više nego što on treba nju). Erdoğan dobro zna kako se treba ophoditi prema EU-u i surađivati s njim. Zaigrao je na kartu nejedinstva i uvidio kako ponižavanje nekih čelnika EU-a pogoduje ostvarenju turskih ciljeva (WELT, 2021.). Kompleks manje vrijednosti najjasnije se očitovao nakon skandala s predsjednicom Europske komisije Ursulom von der Leyen (Politico, 2021.). Erdoğan je i prije toga otišao tako daleko da je kancelarku Merkel i njemačke dužnosnike usporedio s nacistima (Politico, 2017.). Također je javno izrazio sumnje u pogledu Macronova mentalnog zdravlja (Euronews, 2020.). Računao je na njemačko-francusko suparništvo i prošao bez posljedica. Uspješno iskorištava turkijsku dijasporu putem koje održava odnose s Njemačkom, dok se Francuska pokazala prirodnim antagonistom unutar EU-a. Sve je kulminiralo prošlogodišnjom mediteranskom krizom te se činilo da bi verbalni sukob morao postati stvaran. Sukobi Turske i Francuske, poput onih u Libiji i na istočnom Mediteranu, znali su se proširiti i do podsaharske Afrike.

Turska izaziva nove krize, a Erdoğanovi stavovi i metode sve su jasniji. Jaz između turskih ambicija i sposobnosti neprestano se povećava, kao i jaz između njezine retorike i stvarnosti. Nicholas Danforth piše kako se Erdoğanov *modus operandi* svodi na „...navaljivanje i iskorištavanje povlastica. Kad otpor postane prejak, na red dolazi pregovaranje. Po potrebi, cijela se priča ponavlja.” To je izvrsna strategija ako ciljate na kratkoročne pogodnosti i zanemarujete dugoročne negativne posljedice koje štete

bilateralnim odnosima (Al Monitor, 2021.g). EU postaje sve svjesniji kako Erdoğan najčešće ne može ispuniti svoje prijetnje. Turska se služi ucjenama i blefiranjem kako bi ostvarila nacionalnu korist. Njezina vanjska politika usredotočena je na kratkoročne ciljeve te postaje sve više nepredvidljiva (Al Monitor, 2020.). U takvim okolnostima EU-u je više stalo do stabilnosti nego do demokracije. Nestabilna autokratska struktura predstavlja veliku opasnost za Europu, a čini se kako će se nova američka administracija zauzimati za zaštitu ljudskih prava te od EU-a preuzeti tehniku „dobrog i lošeg policajca“. Velike dogovore nije lako postići, ali će Turska i EU na kraju morati pronaći zajednički jezik te uspostaviti funkcionalno partnerstvo. U njemu ćemo u pogledu nekih pitanja vidjeti suradnju, a u pogledu drugih – međusobno natjecanje.

Suradnja između zapada i Turske moguća je ondje gdje se interesi dviju zemalja preklapaju. Na primjer, u srednjoj Aziji, kao jedinstvenom mjestu gdje su njihovi interesi gotovo potpuno usklađeni, zapad bi trebao poticati uspješnost i pozitivne trendove u Turskoj. Usprkos povijesnoj povezanosti i srodstvu s turskim narodima u srednjoj Aziji, Erdoğanova želja da njegova zemlja preraste u utjecajnu silu vjerojatno će ostati neispunjena. Turska nema ni vojsku, ni gospodarske mogućnosti, a ni stratešku viziju za nadmetanje s ruskim i kineskim aktivnostima u regiji. Premda donekle slično, okružje na Balkanu mnogo je složenije. Možda će se mogućnosti za suradnju pojaviti u Ukrajini, gdje bi Turska mogla pomoći u razvijanju dijaloga za ublažavanje sukoba (Al Monitor, 2021.h). To je posebno važno zato što je službena Ankara izazvala nezapamćenu polemiku u vezi s obvezama ugovorenim još 1936. godine u okviru Konvencije iz Montreuxa¹⁴ te pokazala naklonjenost zapadu. Valja spomenuti i Afganistan, u kojem se Turska nameće kao nezaobilazna strana u postizanju rješenja (The Diplomat, 2021.). Izmorene dugogodišnjim ratovanjem, zapadne se sile tome ne bi trebale protiviti.

14 Na temelju ove konvencije Turska dobiva potpuni nadzor nad tjesnacima, istodobno namećući stroga ograničenja za vojne brodove neprimorskih država, čime se ograničava pristup američkih i NATO-ovih pomorskih snaga Crnome moru. Osim toga, Turska planira izgraditi umjetni plovni put – Kanal Istanbul – kao alternativu Bosporu. Postavlja se pitanje je li Ankara i dalje sklona balansiraju. Turski položaj u ukrajinsko-ruskim napetostima može ozbiljno dovesti u pitanje glavne geopolitičke parametre u područjima na Crnome moru.

3) Premda pesimisti drže kako je od triju predloženih političkih odgovora, uključivanje najmanje vjerojatna mogućnost, zagovornici ovog scenarija još nisu potpuno utihnuli. Provedena analiza potvrdila je važnost integracije Turske s Europom, pod pretpostavkom da se Turska još slaže s interesima zapada. Također je pokazala kako je potrebno primijeniti suptilniji stil u upravljanju tim odnosima. Tu se ponajprije misli na proširivanje spektra zajedničkih interesa (Sloat, 2018.). Tome će pridonijeti i udaljšavanje Turske od Rusije (Tocci, 2020.).

Utvrdivši trendove u odnosima s Turskom, korporacija pod nazivom RAND Corporation provela je istraživanje za američku vladu. Očitovanje turskih stajališta podijelila je u četiri kategorije – Problematični saveznik, Oživljavanje demokracije, Strateško uravnoteženje i Euroazijska moć. Svaka od njih, osim druge, približava tursku vanjsku i obrambenu politiku koja se u većoj ili manjoj mjeri protivi interesima SAD-a i ostalih NATO-ovih saveznika, jamčeći promišljeno preispitivanje strategije SAD-a i Europe prema Turskoj te pripremanje za neočekivana zbivanja u svakom obliku navedenih odnosa (RAND, 2020.).

Ključno je pitanje kojim će smjerom krenuti nova američka administracija. Tijekom Trumpova mandata osobni odnosi na visokim razinama istisnuli su politike koje je šira vlada tada zagovarala. Zato je Erdoğanovo ponašanje uglavnom prolazilo nekažnjeno. Za razliku od toga, prvi koraci Bidenove administracije daju naslutiti kako će Washington raditi veći pritisak na Tursku¹⁵. Postupci nove administracije vjerojatno će uključivati strateške odluke, a ne samo promjenu tona. Očekuje se i osuda turske nespremnosti da odabere stranu jer to je ono što bi zapad trebao očekivati od svojih saveznika. Bivši američki veleposlanik u Turskoj W. Robert Pearson izjavio je: „Čini se da Turska zahtijeva povlastice, a ne želi platiti cijenu za njih. Koliko će još dugo moći sjediti na dva stolca?“ (Pearson, 2021.). Nova američka administracija vjerojatno neće težiti za brzim prekidom s Turskom, ali će zasigurno zauzeti čvršći stav. U međuvremenu, jedna je analiza pokazala kako bi SAD trebao

15 Kada bi Biden priznao masovna ubojstva Armenaca tijekom 1915. godine kao genocid, ionako nejasan odnos s Turskom zasigurno bi se poremetio. U želji da promiče ljudska prava, američka je administracija, čini se, spremna na taj korak (The New York Times, 2021.).

zamrznuti odnose s Ankarom dok ne dođe do promjena. Na pomolu su dva moguća scenarija - ili će gospodarska kriza prisiliti Tursku na ustupke pa će idući izbori donijeti političke promjene ili će odnosi Rusije i Turske zahladnjeti zbog pitanja koja uzrokuju razmimoilaženje.

Ni istok...

Turska drži kako su postupci zapada ishitreni i suprotni njezinim interesima. Odnosi koje ima s Rusijom temelje se na suzdržanom pragmatizmu i ciničnom situacijskom pristupu (The Moscow Times, 2019.) s pomoću kojega se na kraju ostvaruju interesi obiju zemalja. Nespremni na bilo kakav rizik, NATO i EU odbijaju snositi odgovornost za događanja u Siriji i Libiji te na Kavkazu. Na taj način ostavljaju Rusiji mnogo prostora da djeluje tamo gdje su oni to propustili učiniti.

Kada je Erdoğan stao na stranu Irana u Siriji, Rusija je prepoznala povijesnu mogućnost da uvuče Tursku u svoju orbitu. Sporazum iz Astane u kojem su, unatoč različitim stajalištima, Rusija, Iran i Turska pokušali postići kompromis u vezi sa sukobima u Siriji, osnažio je rusku dominaciju u pregovorima. Produbljivanje gospodarskih i energetske veze, bliski odnosi između predsjednika, diplomatsko i vojno usklađivanje u Siriji te turska kupnja sustava protuzračne obrane S-400 svjedoče o bliskim odnosima u kojima Rusija vodi glavnu riječ. Turska je energetske ovisna o Rusiji i bilježi goleme trgovinske gubitke. Dugoročno gledano, kupnja sustava S-400 samo je učvrstila postojeću neravnotežu u tursko-ruskim odnosima. Usto, Rusija gradi prvu nuklearnu elektranu u Turskoj¹⁶ te ima neospornu prevlast u informacijskom prostoru s općeprihvaćenim izdanjem Sputnika na turskom jeziku (RAND, 2018.). Utjecaj Rusije sve više jača, a Turska učvršćuje njezin položaj u regiji omogućavajući joj da povećava utjecaj putem glavnih mehanizama vanjske politike - energetske izvora, vojske i prodaje oružja.

Zapadni političari s nepovjerenjem prate ovo zblizavanje. Nakon brojnih sukoba, Turska i Rusija zauzele su isključiva stajališta o posredovanju u onim

16 Ruska državna korporacija Rosatom ima 99,2 % udjela u projektu (Al Jazeera, 2021.).

dijelovima svijeta koje zapad drži strateški važnima. Ni jedna ni druga nisu zainteresirane za uspostavu trajnoga mira na tim područjima. Svi sukobi odvijali su se prema ustaljenom obrascu, a Turska i Rusija uvijek su nastojale izbjeći izravno sukobljavanje. Služile su se posrednicima i zagovarale *ad hoc* sporazume kojima se održava nepromijenjeno stanje. Čak i kada je dolazilo do izravnog sukoba, često uz goleme ljudske žrtve, postojala je spremnost na ustupke. U jesen 2020. godine Turska i Rusija udružile su snage u Gorskom Karabahu gdje su, postupajući baš kao u sukobima u Siriji i Libiji, uspjele isključiti zapadne sile iz igre (Isachenko, 2020.).

Premda je svjesna ograničenosti ove suradnje, Rusija uporno radi pritisak na Tursku (najčešće u Siriji), dok Erdoğan pokušava očuvati svoj položaj jačanjem veza sa zapadom. Eskalacija sukoba u Ukrajini mogla bi dovesti do razmimoilaženja zbog usklađenosti Turske sa zapadom. Bez obzira na odnos s Putinom, Erdoğan je u više navrata kritizirao Rusiju zbog pripajanja Krima. Također je uspostavio dobre odnose i vojnu suradnju s Ukrajinom.

Češće nesuglasice mogle bi dovesti do nepoželjnog pogoršanja odnosa. Ne treba zaboraviti kako turski predsjednik uvijek može povući neoprezan i pogrešan potez. Budući da golem utjecaj Rusije itekako određuje odnose dviju zemalja, nove poteze bit će teško predvidjeti.

Zaključak

Određeno poboljšanje odnosa s istočnim zemljama uz istodobno oslabljivanje veza sa zapadom ne znači da se odjednom sve mijenja. Nastojeći postići neovisniji položaj, Turska pokazuje podjednako poštovanje prema svim velikim silama. Zapad (SAD, NATO ili EU) može očekivati kako će Ankara u bliskoj budućnosti voditi asertivniju politiku koja će opet biti u sukobu s njegovim interesima. Turska će i dalje nastupati kao nepredvidiv saveznik koji spremno surađuje s neprijateljima zapada (Rusijom, Kinom ili Iranom) kad god to odgovara njezinim promjenjivim nacionalnim interesima.

Kriza u odnosima sa zapadom i SAD-om ima dublje korijene nego što se misli. Posljedica je to promjenjivog stajališta Turske u vezi s globalnom ravnotežom snaga. Ankara drži kako utjecaj zapada opada u odnosu prema

utjecaju istočnih sila. Ni Bliski istok ni zemlje u regiji nisu iznimka. Budući da se spomenuto distanciranje dogodilo tijekom jačanja autoritarne vlasti u Turskoj, jasno je kako će njezini odnosi sa zapadom biti transakcijske prirode. Neće se temeljiti na zajedničkim vrijednostima, nego na interesima. Zapadne zemlje to ne mogu promijeniti. Mogu se samo nadati da će se uspješno nositi s izazovima koji ih čekaju. Iznimno je važno da njihovi političari shvate na koji način Ankara provodi svoju politiku jer se Turska ne namjerava potpuno prikloniti istoku. Njezino vodstvo ne prihvaća uspostavljena pravila igre. Češće kupnje ruskog oružja i povećanje financijskog poslovanja s Kinom poslužit će kao dobri pokazatelji smjera kojim Erdoğan namjerava ići. Kako god bilo, SAD ne može računati na potporu Turske kada je riječ o glavnom cilju postojeće nacionalne sigurnosne politike, a to je suprotstavljanje Rusiji odnosno Kini. Sporazum između Turske i Rusije pragmatične je prirode te proizlazi iz otuđenja od zapada. Odnosi sa zapadom odredit će pravac buduće suradnje. Pažljivim balansiranjem Rusija će i dalje nastojati zadržati Tursku na svojoj strani. Produbljivat će jaz između Moskve i NATO-a te zadržati snažan utjecaj na Tursku.

Vladajuća stranka, unatoč proturječjima, gospodarskim neprilikama i unutarnjim političkim gubitcima i dalje čvrsto drži domaću poziciju, no Turska će ostati duboko podijeljena zemlja u kojoj će domaći politički, sigurnosni i gospodarski problemi vjerojatno ostati nestabilni određeno vrijeme. Ako se ništa ne promijeni, savez s MHP-om nastaviti će stvarati poteškoće Erdoğanu u vanjskoj politici, čineći Tursku ratobornijom i nepopustljivijom za zapad. Bez novih temelja predstoji još glavobolja. Međutim, sa svim svojim zastojima zapad je olakšao turski politički i gospodarski uspon, a zasad se čini da mu nitko drugi ne može i ne želi parirati.

Literatura

Aoudé, I. G. (2020) *Turkey and its immediate Arab neighbors in the twenty-first century*. Arab Studies Quarterly. Assessed January 11, 2021. <https://doi.org/10.13169/arabstudquar.42.1-2.0091>

Aydıntaşbaş, A. (2021a) *Useful enemies: How the Turkey-UAE rivalry is remaking the Middle East*. Assessed April 11, 2021. <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/>

Aydıntaşbaş, A. (2021b) *Low expectations: A year of renewal for the EU-Turkey relationship*. Assessed April 17, 2021. <https://ecfr.eu/article/low-expectations-a-year-of-renewal-for-the-eu-turkey-relationship/>

Bloomberg (2021) *Turkey Isn't the First Domino in an Emerging Markets Bust*. Assessed April 11, 2021. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-03-23/turkey-isn-t-the-first-domino-in-an-emerging-markets-bust?srnd=premium-europe>

Bloomberg (2021) *The Politics Behind Erdoğan 's Central Bank Decision*. Assessed April 11, 2021. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-03-23/turkey-the-politics-behind-Erdoğan-s-central-bank-decision?srnd=premium-europe>

Cafiero, G. (2016) *Turkey and Qatar's Burgeoning Strategic Alliance*. Assessed January 11, 2021. <https://www.mei.edu/publications/turkey-and-qatars-burgeoning-strategic-alliance>

CBC (2020) *Canada suspends exports of military drone technology to Turkey*. Assessed January 28, 2021. <https://www.cbc.ca/news/politics/canada-turkey-drone-azerbaijan-armenia-1.5751266>

CNBC (2021) *Erdoğan calls on Turks to help stabilize the lira as investors fear a monetary crisis*. Assessed March 29, 2021. <https://www.cnb.com/2021/03/24/Erdoğan-calls-on-turks-to-support-lira-investors-fear-monetary-crisis.html>

CNBC (2021) *'People are just shocked': Turkey's lira plunges after Erdoğan sacks third central bank chief in two years*. Assessed March 29, 2021. <https://www.cnb.com/2021/03/29/Erdoğan-sacks-third-central-bank-chief-in-two-years.html>

cnbc.com/2021/03/22/turkeys-lira-plunges-after-Erdoğan-sacks-central-bank-chief.html

Colakoğlu, S. (2019) *The Rise of Eurasianism in Turkish Foreign Policy: Can Turkey Change its pro-Western Orientation?* Assessed January 12, 2021. <https://www.mei.edu/publications/rise-eurasianism-turkish-foreign-policy-can-turkey-change-its-pro-western-orientation>

Cook, S. A. (2018) *Neither Friend nor Foe*. Assessed January 27, 2021. https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/CSR82_Cook_Turkey_0.pdf

Çevik, S. (2020) *New Political Parties and the Reconfiguration of Turkey's Political Landscape*. Assessed January 12, 2021. <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020C22/>

The Diplomat (2021) *Attention Turns to Proposed Summit on Afghanistan in Turkey*, Assessed April 8, 2021. <https://thediplomat.com/2021/04/attention-turns-to-proposed-summit-on-afghanistan-in-turkey/>

Erdemir, A., Koduvayur, V. (2019) *Brothers in Arms. The Consolidation of the Turkey-Qatar Axis*. Assessed January 12, 2021. <https://www.fdd.org/analysis/2019/12/11/brothers-in-arms/>

Euronews (2020) *France recalls ambassador after Erdoğan calls Macron's mental health into question*. <https://www.euronews.com/2020/10/25/france-recalls-ambassador-after-Erdoğan-calls-macron-s-mental-health-into-question>

Financial Times (2019) *Lira extends slide as Trump threatens to 'obliterate' Turkey's economy*. Assessed February 7, 2021. <https://www.ft.com/content/1742ccee-e920-11e9-a240-3b065ef5fc55>

Forbes (2020) *What Will Biden Do About Turkey's President Erdoğan ?* Assessed February 7, 2021. <https://www.forbes.com/sites/melikkaylan/2021/12/29/what-will-biden-do-about-turkeys-president-erdogan/?sh=4ee789d01c5c>

Gilsinan, K. (2019) *Why Is Turkey in NATO Anyway?* Assessed February 7, 2021. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/10/why-turkey-nato-anyway/160563/>

Hoffman, M. (2021) *Flashpoints in U.S.-Turkey Relations in 2021*. Assessed April 1, 2021. <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2021/01/19/494738/flashpoints-u-s-turkey-relations-2021/>

Insight Turkey (2020a) *Can Kasapoğlu: Turkey's Burgeoning Defense Technological and Industrial Base and Expeditionary Military Policy*. Vol. 22, No. 3, pp. 115-130 <https://www.jstor.org/stable/26956180>

Insight Turkey (2020b) *The Logic Beyond Lausanne: A Geopolitical Perspective on the Congruence between Turkey's New Hard Power and its Strategic Reorientation*. Assessed February 7, 2021. <https://www.insightturkey.com/commentaries/the-logic-beyond-lausanne-a-geopolitical-perspective-on-the-congruence-between-turkeys-new-hard-power-and-its-strategic-reorientation>

International Crisis Group (2020) *How to Defuse Tensions in the Eastern Mediterranean*. Assessed February 7, 2021. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/how-defuse-tensions-eastern-mediterranean>

Isachenko, D. (2020) *Turkey–Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh Militarised Peacebuilding with Implications for Conflict Transformation*. Assessed February 7, 2021. <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020C53/>

Al Jazeera (2021) *Turkey's nuclear power dilemma*. Assessed April 7, 2021. <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/10/turkeys-nuclear-dilemma>

Karaveli, H. (2018) *The Myth of Erdoğan's Power*. Assessed January 13, 2021. <https://foreignpolicy.com/2018/08/29/the-myth-of-Erdogan-s-power/>

Kuo, A. Mercy (2016) *Turkey's Geostrategic Context and calculus – Insights from Sinan Ulgen*. Assessed January 13, 2021. <https://thediplomat.com/2016/07/turkeys-geostrategic-context-and-calculus/>

Lindgaard, J., Pieper, M. (2020) *TURKEY'S NATO FUTURE: Between alliance dependency, Russia, and strategic autonomy*. Assessed January 13, 2021 <https://www.jstor.org/stable/pdf/esrep25197.6.pdf?refreqid=excelsior%3A38c5fc8ff605ce3bd56af464394e65e1>

Lipka, R. (2019) *The London Summit as a Test for NATO Unity*, PULASKI POLICY PAPER. Assessed February 7, 2021. <https://pulaski.pl/en/pulaski-policy-paper-r-lipka-the-london-summit-as-a-test-for-nato-unity/>

Al Monitor (2020) *Turkey's foreign policy becoming alarmingly militarized*. Assessed February 7, 2021. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/turkey-libya-syria-six-problems-aggressive-foreign-policy.html>

Al Monitor (2021a) *Where is the money? Erdoğan feels the heat over foreign reserves drain*. Assessed March 29, 2021. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/02/turkey-central-bank-Erdoğan-feels-heat-foreign-reserve-drain.html>

Al Monitor (2021b) *Online 'auctions' of Yazidi captives speak of ongoing Islamic State activity in Turkey*. Assessed March 29, 2021. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2021/03/turkey-syria-yazidi-captives-speak-of-isis-ongoing-activity.html>

Al Monitor (2021c) *Uyghurs in Turkey protest Chinese FM's visit*. Assessed March 29, 2021. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/03/uyghurs-turkey-protest-chinese-fms-visit>

Al Monitor (2021d) *Turkey more diplomatically isolated than ever in Arab world*. Assessed March 29, 2021. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/turkey-israel-uae-deal-ankara-became-bane-of-arab-regimes.html>

Al Monitor (2021e) *Turkey's efforts to woo rivals yield mixed results*. Assessed March 29, 2021. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkeys-efforts-woo-rivals-yield-mixed-results#ixzz6sKF4krqg>

Al Monitor (2021f) *EU-Turkey partnership: Anything but honest*. Assessed April 19, 2021. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/eu-turkey-partnership-anything-honest#ixzz6sPuBpAdg>

Al Monitor (2021g) *Turkey off the hook as EU postpones sanctions decision amid coronavirus scare*. Assessed February 7, 2021. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/turkey-eu-postpone-sanctions-greece-east-mediterranean.html>

Al Monitor (2021h) *Turkey's US envoy 'not naive' to differences, sees room for cooperation with Washington*. Assessed April 17, 2021. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/04/turkeys-us-envoy-not-naive-differences-sees-room-cooperation-washington>
The Moscow Times (2019) *Russia-Turkey Relations Face Pressure Over Syria, but Pattern Is Unlikely to Change*. Assessed February 7, 2021. <https://www.themoscowtimes.com/2019/08/28/russia-turkey-relations-face-pressure-over-syria-but-pattern-is-unlikely-to-change-a67064>

The New York Times (2021) *Biden Preparing to Declare That Atrocities Against Armenia Were Genocide*. Assessed April 21, 2021. <https://www.nytimes.com/2021/04/21/us/politics/biden-armenia-genocide-turkey.html>

Pearson, W. R. (2021) *The future for the US and Turkey*. Assessed April 7, 2021. <https://www.mei.edu/publications/future-us-and-turkey>

Politico (2017) *Erdoğan calls Merkel's stance on EU membership 'Nazism'*. Assessed March 23, 2021. <https://www.politico.eu/article/turkey-germany-recep-tayyip-erdogan-calls-angela-merkels-stance-on-eu-membership-nazism/>

Politico (2021) *Europe deserves Erdoğan's sofa*. Assessed April 12, 2021. <https://www.politico.eu/article/europe-deserves-erdogan-s-sofa/>

RAND (2018) *Russia's Use of Media and Information Operations in Turkey – Implications for US*. Assessed February 7, 2021. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE278.html>

RAND (2020) *Turkey's Nationalist Course: Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army*. Assessed February 7, 2021. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2500/RR2589/RAND_RR2589.pdf

- Reuters (2021) *Turkish court sentences Demirtas to jail for insulting president: lawyer*. Assessed March 23, 2021. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-demirtas-idUSKBN2BE2NT>
- Rodriguez, A. (2020) *Erdoğan and polarization of Turkish opposition*. Assessed January 13, 2021. <https://atalayar.com/en/content/Erdoğan-and-polarization-turkish-opposition>
- Sloat, A. (2020) *The West Turkey Conundrum*. Assessed January 10, 2021. <https://www.brookings.edu/research/the-wests-turkey-conundrum/>
- Tocci, N. (2020) *Peeling Turkey Away from Russia's Embrace: A Transatlantic Interest*. Assessed February 17, 2021. <https://www.iai.it/en/publicazioni/peeling-turkey-away-russias-embrace-transatlantic-interest>
- Tol, G. (2020) *Erdoğan 's effort to split the opposition seem to be working*. Assessed February 12, 2021. <https://www.mei.edu/blog/Erdoğan-s-efforts-split-opposition-seem-be-working>
- Ulgen, S. (2018) *Get Ready for a More Aggressive Turkey*. Assessed January 13, 2021. <https://foreignpolicy.com/2018/07/02/turkeys-foreign-policy-is-about-to-take-a-turn-to-the-right/>
- van Veen, E., Yuksel, E. (2018) *Too big for its boots, Turkish foreign policy towards the Middle East from 2002 to 2018*. Assessed January 13, 2021. <https://www.clingendael.org/pub/2018/too-big-for-its-boots/>
- WELT (2021) *Özdemir kritisiert EU-Treffen mit Erdoğan als „Selbstverzweigung“*. <https://www.welt.de/politik/deutschland/article229817467/Oezdemir-kritisiert-von-der-Leyen-fuer-Treffen-mit-Erdoğan.html>
- Yanarocak, H., E., C., Spyer, J. (2021) *Turkish Militias and Proxies*. Assessed February 7, 2021. <https://jiss.org.il/en/yanarocak-spyer-turkish-militias-and-proxies/>

O autoru

Marin Vrkić (e-pošta marin.vrkić@morh.hr) diplomirao je 1990. godine, smjer matematika – informatika na Sveučilištu u Rijeci (današnji Odjel za matematiku). Na Ekonomskom fakultetu istog sveučilišta magistrirao je 2003. godine te doktorirao 2011. godine. Od 1990. do 1996. godine radio je kao aplikativni programer i projektant informacijskih sustava u DINA petrokemija, Omišalj (tijekom studija bio je stipendist istog poduzeća). Od 1996. godine radi u MORH-u, uglavnom kao analitičar. Od 2014. predaje na Hrvatskom vojnom učilištu (HVU) „Dr. Franjo Tuđman“, između ostalog i na kolegiju Ekonomija obrane, na vojno studijskim programima. Od 2018. do 2020. godine bio je strateški analitičar u CENTCOM, Tampa (SAD), pokrivajući područje Bliskog Istoka. Trenutno je Prodekan za znanost, razvoj i upravljanje kvalitetom na HVU. Dragovoljac je Domovinskog rata.